

UKÁZKA

Tomáš
Špidlík

Eucharistie
Lék nesmrtelnosti

Současné otázky

20.

Tomáš
Špidlík

Eucharistie

Lék nesmrtelnosti

Na obálce je vitráž akad. mal. Jana Jemelky

© Lipa Srl, Roma 2005

© Refugium Velehrad-Roma, s.r.o., Olomouc 2021

ISBN 978-80-7412-422-8 (pdf 2021)

Úvod

Dne 7. října 2004 – na počátku Roku eucharistie – napsal papež Jan Pavel II. apoštolský list *Mane nobiscum Domine – Zůstaň s námi Pane* (srv. Lk 24,29). Začíná jej slovy učedníků jdoucích do Emauz. Ježíš jim během cesty vysvětloval pravdy Písma a jejich srdce se rozhořela. Slova ale nakonec nepostačovala. Říkají: „Zůstaň s námi.“ Neobejdou se totiž bez přítomnosti živé osoby. Zamysleme se nad tímto obrazem – je mimořádně aktuální. Současná filosofie staví na personalismu. Do středu klade úsilí, které si dává za cíl prostřednictvím vztahů s živými, skutečnými lidmi přesáhnout abstraktní myšlenky. Domáhá se hmatatelného kontaktu: vztah se může uskutečnit pouze prostřednictvím těla, hlasu, něčeho konkrétního. Proto se úvahy nad eucharistií nesou ve stejném duchu. Eucharistie je svátostí osobní přítomnosti Krista ve všem, co existuje, celého života, všeho, co děláme, co jíme, čím žijeme.

Eucharistie nás tělesně – tajemným způsobem – spojuje s Kristem. Eucharistie je jeho živou přítomností i v bolestech dějin. Emauzským učedníkům odhaluje své rány, ale zároveň jim ukazuje to, co

oni nevidí. Říká: Nechápete, že toto všechno bylo nutné? (srv. *Lk* 24,25–26) Tváří v tvář bolestem současnosti musíme objevit eucharistii jako přítomnost oběti Krista, jako zpřítomnění jeho smrti a vzkříšení. Není to překonané pojetí: Vlastníma očima vidíme nynější kalvárie. Zároveň je ale eucharistie zbožštěním: neseme na oltář chléb, plod země a lidské práce, a nazpět z Božích rukou získáváme nový chléb. V konkrétnosti tohoto chleba a vína se skrývá tajemství proměny osobního života i lidských dějin.

V této knížce se dotkneme hlavních témat apoštolského listu tak, jak je můžeme nalézt v tradici církve a uskutečnit v denním životě.

1. „*To číňte na mou památku*“

Znamení chleba a vína

„Člověk je tím, co jí.“ Toto přísloví je známé díky materialistickým filosofům, ale často není chápáno správně. Lidé od nejstarších dob rozeznávali v jídle nejen určitou náboženskou hodnotu, danou člověku velkorysostí Boží, ale účastnili se posvátných hostin, v nichž skrze svoji víru nacházeli způsob, jak se setkávat s bohy.

Pro Židy i sousední národy mělo jídlo posvátný význam. Kočovníci, kteří cestovali pouští, bývali vždy ohrožováni hladem. Nevyhnuli se tomu ani rolníci svázaní s půdou. Období sucha, ale především nájezdy nepřátel braly lidem nezbytnou potravu. Možnost sdílet vlastní pokrm s druhým byla chápána jako znamení Božího požehnání, které nebylo dopřáno všem. Kananejci, původní obyvatelé Palestiny, za tento dar děkovali Matce Zemi. Židé děkovali Pánu. Účast na obřadním stolování patřila proto ke chvílím, v nichž se člověk setkával s Bohem. Kdo přijímá pokrm jako Boží dar, sjednocuje se s Dárcem, rodí se vztah mezi tím, kdo dává, a tím, kdo přijímá. Židé to

vyjadřovali nekrvavými oběťmi, v nichž Bohu obětovali první plody země. Když člověk Bohu obětuje pokrm, uznává, že jídlo je Božím darem, že pokrm, kterého se mu dostává, pochází od Boha.

Ještě zjevněji se tato symbolika projevuje, když se Bohu obětuje chléb. Chléb jíme každý den. Uznáváme-li, že chléb pochází od Boha, říkáme tím: Bez Boha nemůžeme žít. Obdobně je to s vínem, které je ve Středomoří běžným nápojem. Tím, že eucharistie byla ustanovena v průběhu hostiny, stala se obřadním pokrmem. V této souvislosti bylo přirozené, že Ježíš vybral chléb a víno jako Boží dar pro život, a to přesto, že se zde jedná o život věčný. Národy mohly žít, protože se živily chlebem a vínem. Ježíš k tomu přidává něco nového: chléb a víno, které přináší věčný život, je On sám. „Já jsem chléb života! Kdo přichází ke mně, nebude nikdy hladovět, a kdo věří ve mne, nebude nikdy žíznit.“ (Jan 6,35)

Jenže v Izraeli víno nemělo pouze symbolický význam, neboť samotný izraelský národ je v tradici proroků přirovnáván k úrodné vinné révě (srv. Oz 10,1). Bůh je přítomen jako vinař, který přesadil vinnou révu z Egypta do zaslíbené země, obdělával ji s velkou starostlivostí a očekával od ní hrozny. Na motivy nádherného Izaiášova *zpěvu o vinici* (Iz 5,1–7) mohla být upravena lidová píseň, která se zpívala během vinobraní.

Obrazem vinné révy prorok vyjadřuje sílu vztahu mezi Pánem a jeho vyvoleným lidem. Plod vinné révy

je obrazem toho, že vše musí být odvozováno od spolupráce Boha s člověkem. Podle žalmu (srv. *Žl 104,15*) víno přináší radost. Je znamením, že Bůh obdělávané zemi požehnal. V *Písni písní* je víno symbolem lásky mezi nevěstou a ženichem. V náboženském významu se stává symbolem, který ukazuje na Boží lásku ke svému lidu. Dokonce i přehnané pití vína působící opojení se v Bibli stává duchovním obrazem.

Během svatby v Káni Maria řekla: „Už nemají víno.“ (*Jan 2,3*) Úryvek byl vysvětlován symbolicky: Starý zákon už nemá svoji životaschopnost. Proto první Ježíšův zázrak spočívá v tom, že nabízí nové víno, které trhá staré měchy (srv. *Mk 2,22*). Avšak nejlepší víno se podává až nakonec – při poslední večeři. Proto poslední Ježíšův zázrak je spojen s prvním: „Pravím vám: Od této chvíle už nikdy nebudu pít z tohoto plodu révy až do toho dne, kdy z nového plodu budu pít s vámi v království svého Otce.“ (*Mt 26,29*) Jestliže po víně se rozproudí krev a člověk se cítí oživený, platí to symbolicky i o eucharistickém víně. Pitím vína v nás při mešní oběti „vzkypí“ sama Kristova krev. „Pijte z něho všichni. Neboť to je má krev nové smlouvy, která se prolévá za všechny na odpuštění hříchů.“ (*Mt 26,27–28*)

Při poslední večeři si můžeme povšimnout ještě jiného Ježíšova gesta: láme chléb a nabízí kalich. Nic se neděje náhodou. Židé uchovávali starobylé zvyklosti kočovníků. Z chleba, jenž se lámal během jídla, si mohli vzít členové rodiny, domácí, přátelé i hosté,

kterí byli pozváni. Lámat chléb znamenalo uzavřít s nimi přátelství (srv. *Žl* 41,10; *Jan* 13,18).

Rodina se při společném jídle rozšiřovala, vznikaly nové vztahy. Jídlo bylo tím nejvhodnějším okamžikem usmíření a utvrzení přátelství. Jestliže pán domu chtěl někoho mimořádně uctít, vstal od stolu a obsloužil ho. Tak například můžeme číst, že Abrahám vstal a pod dubem v Mamre začal obsluhovat tři tajemné hosty (srv. *Gn* 18,1–15). Při této příležitosti se dozvěděl, že bude mít syna a že se stane otcem velkého národa.

Ježíš během poslední večeře tímto gestem dovršuje prorocké znamení. Ježíšova „rodina“ je rodinou, která sdílí Boží život, život Nejsvětější Trojice. Proto tím, že láme chléb a svým učedníkům podává kalich, se stávají členy jeho rodiny, činí z nich lidi téže krve.

Eucharistie je tedy obřadní pokrm, který toto vše v sobě zahrnuje – je třeba ho chápat v kontextu dějin spásy, v předobrazech předjímajících Ježíšova gesta, od obrazu many a křepelek při východu z Egypta, až po obraz hostiny v nebeském království, k níž bude svoláno celé lidstvo.

Poděkování za dar

Turista, který poprvé přicestuje do Řecka, se diví, že na každém kroku slyší slovo *eucharistó*. Myslí si, že to má nějakou souvislost s liturgií. Je to však běžný výraz, znamená „děkuji“. Je to skutečnost, nad kterou

se můžeme zamyslet. Bohoslužba je především díky vzdáním. Začínaly tak již modlitby v židovských synagogách. Připomínaly velká Boží dobrodíní vůči jeho lidu, nejdříve povolání Abraháma, velká znamení Boží ochrany během vyjití z Egypta a mnohé Boží zásahy v průběhu dějin. Tato vzpomínka, památka (řecky *anamnésis*) bývala někdy velmi dlouhá. Něco podobného můžeme nalézt i ve *Skutcích apoštolů* – ve Štěpánově řeči před soudci. Začíná povoláním Abraháma, vypočítává všechna dobrodíní, která Bůh pro svůj lid vykonal, a končí svědectvím o Kristu. Křesťané během svých setkání po domech postupně při modlitbách dlouhou řadu událostí zkracovali a soustřeďovali se zvláště na ty, které se staly „v poslední době“ a které považovali pro dějiny člověka za rozhodující: narození, smrt, vzkříšení, nanebevstoupení našeho Pána Ježíše Krista a také jeho slavný návrat. Podobně se s tím setkáváme v první eucharistické modlitbě, v části po proměňování, nazývané proto *anamneze*.

To číňte na mou památku

Řecké slovo *anamnésis*, znamená památka, vzpomínka. A. Schmemmann, velký pravoslavný teolog, který se zabývá liturgií, nazývá eucharistii „svátostí paměti“. Slavení eucharistie jako výraz poslušnosti vůči příkazu Páně, který říká „to číňte na mou památku“, je definováno jako „památka“. Ještě v nepříliš vzdálených polemikách vysvětlovali protestanté

rozdíl mezi katolickou mší a „večeří Páně“, slavenou v protestantských chrámech, velmi zjednodušeným způsobem: „Říkáte, že při mši je reálně přítomen Kristus a jeho tajemství; my naproti tomu tvrdíme, že během večeře Páně si slavnostně připomínáme to, co udělal pro naši spásu před dvěma tisíci lety.“ Když přijmeme toto tvrzení doslova, pak by liturgie nebyla nic jiného než „vzpomínka“, o které bychom mohli říci, že znamená jen velmi málo nebo vůbec nic.

Jaký je ale rozdíl mezi vzpomínkou z psychologického hlediska (to, co zůstává z minulosti v paměti každého z nás a co už neexistuje) a mezi vzpomínkou chápanou jako *anamnésis* čili svátostnou pamětí?

Vzpomínky mají v životě důležitou úlohu. Proto starověcí autoři považovali paměť za nejdůležitější lidskou schopnost. Vzpomínky psychologicky napomáhají vrátit se do minulosti a vytvářejí osobní identitu. Naopak ztráta paměti identitu jednotlivců, národů i kultur ničí. Každá vzpomínka tíhne k trvalosti, v jistém smyslu k „věčnosti“ všeho, co je pomíjivé. Kdo ve svém pokoji uchovává fotografii zemřelé matky, říká tím, že ji má vždy u sebe, že žije v jeho vzpomínkách, především, když se zamyslí a podívá se na ni. Vzpomínka je jistý druh zápasu proti času, na který si nařiká Hérakleitos: „Všechno pomíjí a nic nezůstává.“

Také mše je slavnostní vzpomínkou na Pána. Ale je to vzpomínka mnohem silnější než ta, kterou vyvolává fotografie. Není to vzpomínka pouze psychologická,

ale svátostná. To znamená, že uplynulá historická skutečnost se stává v podobě symbolu plně reálnou a přítomnou. Vyvolává minulost, a zároveň ji překonává: to, nač Bůh „vzpomíná“, je přítomné.

Jak je to možné? V Kristu se život v čase a ve věčnosti nevyklučují, ale nerozlučně spojují. Ježíš se narodil v době kralování císaře Augusta a zemřel za Pontia Piláta. Žil jako člověk životem, který se odehrává v prostoru a rozvíjí se v čase. Nicméně tento život spojený nerozlučně se Slovem Božím se podílí i s celou jeho osobností a veškerou jeho činností na Boží věčnosti. Do věčnosti patří jeho narození a smrt, tajemství jeho pozemského života. V jeho osobě věčnost vstoupila do času a čas do věčnosti. Toto tajemství přítomnosti vtěleného, narozeného a zemřelého, ale živého Krista je v církvi univerzální, ale v liturgii se toto tajemství projevuje výjimečným způsobem.

Přítomnost „tajemství“

Když slavíme eucharistii, „rozšiřuje se“ prostor a čas shromážděného lidu, stáváme se doslova současníky utrpení Páně. Zbožnost latinské církve svoji pozornost soustředila především na reálnou přítomnost Kristovy oběti. Podtrhuje se tím naše přítomnost na Kalvárii. Východní teologové připomínají Kristovu přítomnost v celé její šíři, upozorňují na přítomnost celého jeho života a rovněž celou mystickou skutečnost církve. Vzpomínka na Ježíšova gesta při poslední

večeři obsahuje mnohem širší přesah, zahrnuje veškeré velikonoční dění – to, co Nový zákon vyjadřuje pojmem „tajemství“: je to věčný Boží plán jednoty a společenství, který vytrhává člověka z hříchu. Toto tajemství se jednou provždy uskutečňuje ve smrti a vzkříšení Kristově, v jeho nanebevstoupení a v daru Ducha Svatého. V Ježíšově kříži a zmrtvýchvstání je tato nová možnost existence dána lidem, možnost otevírající každého jednotlivce Bohu a lidem a uskutečňující tak projekt společenství s Otcem.

Tajemství církve

Při mši se stáváme součástí Pánova těla a krve a máme účast na všem, co Ježíš učinil svým vtělením, na celém jeho vykupitelském díle, které proniká dějinou. To vše vyjadřujeme spojením: Církev je tělo Kristovo. V eucharistické liturgii se vždy modlíme o to, aby Bůh seslal Ducha Svatého, aby Duch Svatý posvětil dary chleba a vína a ty aby se staly tělem a krví Kristovou. Kdo je budou jíst, budou jedním tělem a jednou duší (srv. třetí eucharistickou modlitbu).

Slavení eucharistie je tedy slavením tajemství církve. Proto se při mši připomínají mučedníci, svatí, velké události církve a nakonec i všichni věrní živí a zemřelí. Kde se slaví eucharistie, je přítomná mysticky celá církev.

Dějiny spásy, tajemství Krista a tajemství církve jsou jedinou skutečností, a protože církev v liturgii

toto tajemství zakouší a v sobě uskutečňuje, stává se tak ekleziálním tělem Pána.

Prostřednictvím eucharistie tedy vstupujeme do věčnosti také my, celý náš život a všechny naše dobré skutky – to vše se stává díky milosti Ducha boho-lidským. Slavení eucharistie je již anticipací nebeské liturgie, ve které Kristus, věčný Velekněz, vzpomíná při nebeském oltáři na celý náš pozemský život a při které se slaví věčná vzpomínka na celé dějiny spásy.

Obsah

Úvod	5
1. „To čiňte na mou památku“	7
2. „Jsme posvěceni obětováním těla Ježíše Krista“	16
3. Svátost jednoty	32
4. „Sešli svého Svatého Ducha“	41
5. Duchovním zrakem	48
6. Proměněný kosmos	54
7. Účinky eucharistie	60
8. Eucharistická praxe	69
Závěr	81

Tomáš Špidlík

Eucharistie

Lék nesmrtelnosti

Z italského originálu

L'eucarestia. Farmaco d'immortalità

přeložil Pavel Ambros

Odpovědná redaktorka

Anna Lexmaulová

Návrh obálky Tomáš Ježek

Sazbu písmem Baskerville 10 Pro

zhotovilo Refugium dtp

Vydalo nakladatelství Centra Aletti

Refugium Velehrad-Roma, s.r.o.

Křížkovského 4, 772 01 Olomouc

e-mail: refugium@refugium.cz

www.refugium.cz

jako svou 579. publikaci

Vydání druhé

Olomouc 2021

ISBN 978-80-7412-422-8 (pdf)

cena 70 Kč (včetně DPH)